PSYCHOLOGIA ROZWOJOWA, 2008 * tom 13, nr 1
s. 117–120

Sprawozdanie z III Sympozjum Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej, Kraków, 17–18 marca 2007

ANNA M. ZIÓŁKOWSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

W dniach 17–18 marca 2007 roku w Krakowie odbyło się ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Psychologii Behawioralnej. Stowarzyszenie powstało z inicjatywy prof. Jerzego Siuty (UJ) w 2002 roku, jednak jako formalną datę założenia PTPB uznaje się rok 2005, kiedy po uzyskaniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego wybrano statutowe władze PTPB. Od momentu powstania stowarzyszenia było to już trzecie sympozjum przygotowane przez tę organizację. Sympozja naukowe Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej odbywają się corocznie, upamiętniając kolejne rocznice urodzin Burrhusa F. Skinnera, twórcy eksperymentalnej analizy zachowania.

Sympozjum zgromadziło psychologów, pedagogów i terapeutów, reprezentujących ośrodki naukowe oraz terapeutyczne znajdujące się na terenie całej Polski. Wzięło w nim udział około 100 osób. Podczas sympozjum miały miejsce 33 różne wystąpienia: 2 wykłady plenarne, 8 sesji referatowych, 2 warsztaty oraz dyskusja panelowa. Miejscem obrad III Sympozjum Naukowego PTPB była zabytkowa sala Fontany, znajdująca się w XIV-wiecznym domu „Pod Gruszką" przy krakowskim Rynku.

Celem III Sympozjum Naukowego PTPB była prezentacja zagadnień teoretycznych, rezultatów badań, doświadczeń zawodowych oraz szerokiego wachlarza zastosowań psychologii behawioralnej. Wystąpienia dotyczyły różnorodnych zagadnień ujętych z punktu widzenia psychologii behawioralnej, nawet jeśli ten punkt widzenia nie jest jedyny i dominujący w podejściu do omawianych zagadnień. Program III Sympozjum Naukowego PTPB skoncentrował się wokół czterech tematów: zagadnień teoretycznych i samego twórcy eksperymentalnej analizy zachowania, edukacji oraz zaburzeń rozwojowych.

Wykład inauguracyjny wygłosił przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Analizy Behawioralnej (PTAB) prof. Paweł Ostaszewski (UW). Tytuł wystąpienia brzmiał: „Dokonywanie wyboru przez zwierzęta i ludzi z perspektywy psychologii behawioralnej". Analiza sytuacji, kiedy człowiek lub zwierzę musi podjąć decyzje typu „czy dostać coś mniej atrakcyjnego, ale szybko, czy też poczekać na coś bardziej atrakcyjnego", „czy ponieść natychmiastową, niewielką karę, czy też uniknąć jej teraz, ale za to w przyszłości stanąć przed koniecznością poniesienia znacznie większej straty", pozwoliła stwierdzić, że odroczenie zmienia subiektywnie spostrzeganą wartość przyszłych wydarzeń (pozytywnych i negatywnych), przyszłych nagród i kar, wygranych i porażek oraz zysków i strat. Prelegent podjął próbę wyjaśniania i przewidywania tego typu zachowań, zarówno u zwierząt, jak i u ludzi.

Z punktu widzenia psychologii rozwojowej na szczególną uwagę zasługują dwa wystąpienia, które znalazły się w sesji zatytułowanej „Z punktu widzenia behawiorysty". Przemysław Bąbel (UJ, PTPB) dokonał krytycznej analizy procesu edukacji z perspektywy praw uczenia, zestawiając reguły rządzące edukacją (np. system oceniania) z wiedzą na temat roli

wzmocnień i kar w regulacji zachowania. Prelegent sformułował – wynikające z praw uczenia – wnioski istotne dla podniesienia efektywności procesu edukacji. Analizując statutowe zapisy dotyczące przyznawania nagród oraz kar w polskich szkołach, referent zasugerował konieczność odwrócenia proporcji w tym zakresie, to znaczy wykorzystywania zdecydowanie większej liczby wzmocnień pozytywnych w porównaniu ze stosowaniem kar w procesie edukacji. Próby udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy do wyjaśnienia zachowań niemowląt konieczne jest pojęcie „pamięć", podjęła się Elżbieta Bajcar (Uniwersytet Rzeszowski, PTPB). Prelegentka zwróciła uwagę na to, że zachowania, które kognitywiści uważają za przejaw funkcjonowania pamięci, można przewidywać i wyjaśniać, odnosząc się do zasad uczenia się, bez konieczności odwoływania się do hipotetycznego tworu, jakim jest pamięć. Aby zilustrować przedstawioną tezę, autorka omówiła badania eksperymentalne poświęcone zdolności rozpoznawania bodźców wzrokowych przez niemowlęta. Prezentacja opisu tych badań wyłącznie za pomocą terminologii wykorzystywanej na gruncie eksperymentalnej analizy zachowania dowiodła, iż zakresy znaczeniowe terminów „pamięć" i „uczenie" są tak ściśle powiązane, że możliwe jest całkowite zrezygnowanie z pojęcia „pamięć".

Problematyce edukacji poświęcone były dwa wystąpienia dotyczące behawioralnych metod kształtowania zachowań dzieci. Monika Zielińska (UG) omówiła zagadnienie redukowania zachowań niepożądanych u dzieci w wieku szkolnym. Prelegentka przedstawiła wyniki badań weryfikujące skuteczność procedury redukcji zachowań niepożądanych, na przykładzie 21 dzieci w wieku od 7 do 15 lat. Agata Orzeł-Żukowska (Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 2 w Krakowie) omówiła modyfikacje behawioralne stosowane w pracy z pacjentem dziecięcym. Za najczęściej stosowane modyfikacje behawioralne uznała: stosowanie wzmocnień pozytywnych, czyli nagradzanie pożądanych zachowań dziecka, korzystanie z systemów żetonowych, czyli stosowanie wzmocnień symbolicznych, tworzenie, a następnie rygorystyczne przestrzeganie norm, zasad i stosowanie konsekwencji (kar) za ich łamanie. Prelegentka podkreślała również skuteczność techniki ABC C. Shutton, która polega na dokonywaniu obserwacji zdarzeń poprzedzających zachowanie niepożądane (element A), samego zachowania (B) oraz reakcji środowiska na obserwowane zachowanie (C). Jeśli zna się przyczyny i konsekwencje zachowań, metoda ta pozwala modyfikować zachowania niepożądane poprzez zmianę konsekwencji, do jakich prowadzą. Podsumowując wystąpienia poświęcone problematyce edukacji, można zauważyć, że prelegenci skoncentrowali się na tych prawach wynikających z eksperymentalnej analizy zachowania, które sugerują wykorzystywanie wzmocnień pozytywnych oraz procedury wygaszania w procesie kształtowania zachowań dzieci i młodzieży.

Podczas III Sympozjum Naukowego PTPB wiele uwagi poświęcono problematyce zaburzeń rozwojowych, ze szczególnym uwzględnieniem zaburzeń ze spektrum autyzmu. Omawiano różnorodne elementy terapii dzieci autystycznych oraz prezentowano osiągnięcia polskich ośrodków terapii behawioralnej. Anna Budzińska i Marta Wójcik (IWRD) przedstawiły sprawozdanie z badań przeprowadzonych w Instytucie Wspomagania Rozwoju Dziecka (IWRD) dotyczących kształtowania umiejętności zabawy poprzez uczenie łańcucha zachowań od końca *(backword chaining)* z użyciem wideomodelingu. Prelegentki opisały również techniki uczenia zachowań społecznych. W terapii behawioralnej dzieci z autyzmem przyjmuje się, że współpraca z rodzicami, stałe podnoszenie ich gotowości i zaangażowania w proces terapii własnego dziecka, stanowi jeden z fundamentów działań i nieodłączny czynnik skuteczności terapii. Kornela Grzegorczyk-Dłuciak (Polskie Stowarzyszenie Terapii Behawioralnej, PSTB) przedstawiła podstawowe czynniki specyficzne i niespecyficzne warunkujące postawy rodziców wobec terapii behawioralnej oraz ich zaangażowanie w proces terapii własnego dziecka. Sformułowane przez prelegentkę wnioski zostały poparte wynikami pilotażo-

wych badań, realizowanych wśród rodziców dzieci z autyzmem poddawanych terapii behawioralnej. Z kolei Iwona Ruta-Sominka (IWRD) przedstawiła problematykę uczenia incydentalnego, stanowiącego jedną z technik stosowanych w uczeniu dzieci z autyzmem. Przedstawicielki Specjalnego Ośrodka Rewalidacyjno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży z Autyzmem w Gdańsku omówiły zagadnienie zajęć grupowych dzieci i młodzieży z autyzmem, prezentując etapy przechodzenia od zajęć indywidualnych do terapii grupowej. Na uwagę zasługuje również referat Anny Rejek (Centrum Wczesnej Interwencji Krok po Kroku), która przedstawiła wpływ i skuteczność terapii logopedycznej stanowiącej uzupełnienie terapii behawioralnej na rozwój mowy dzieci z autyzmem. Referentka wyjaśniła oraz pokazała na materiale filmowym, jak wyglądają zajęcia logopedyczne z elementami terapii behawioralnej; jaka jest ich struktura i jakie pomoce naukowe są niezbędne do przeprowadzenia takich zajęć. Zaprezentowano również model wczesnej interwencji behawioralnej dla dzieci z autyzmem oraz wykorzystanie skryptów i ich wycofywania, jako metody nauki złożonej umiejętności inicjowania i rozwijania umiejętności interakcji, wdrażane w Instytucie Wspomagania Rozwoju Dziecka. Przedstawiona została również analiza aktywności zabawowej wychowanków Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Terapeutyczno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży z Autyzmem w Kielcach. Przedstawicielka Centrum Wczesnej Interwencji Krok po Kroku – Agnieszka Aksamit-Ramotowska zaprezentowała wyniki badań dotyczących redukcji zachowań zakłócających naukę u dziewczynki z autyzmem.

Uczestnicy III Sympozjum Naukowego PTPB mieli możliwość poznania różnych aspektów życia i twórczości twórcy eksperymentalnej analizy zachowania – Burrhusa F. Skinnera. Jerzy Siuta (UJ), w wystąpieniu zatytułowanym „Nulla dies sine linea", przybliżył postać B.F. Skinnera jako osoby kierującej się w życiu zasadami wynikającymi z analizy zachowania, natomiast Ewa Srebro (UJ, PTPB) przedstawiła poglądy Skinnera na temat starości. Referentka powołała się na pracę „Przyjemnej starości!", w której B.F. Skinner przedstawił wiedzę zdobytą w wyniku własnych doświadczeń związanych z radzeniem sobie z problemami podeszłego wieku, z informacjami uzyskanymi w badaniach nad psychologicznym funkcjonowaniem osób starszych. Wśród licznych wskazówek dla osób w podeszłym wieku znalazły się m.in. rady dotyczące utrzymywania kontaktu ze światem, co stanowi ważny sposób kontynuowania otrzymywania pozytywnych wzmocnień w życiu. Zamiast poddawać się w walce ze starością – zaproponowano wprowadzenie drobnych zmian, takich jak stosowanie okularów, aparatów słuchowych oraz zaprojektowanie przyjaznego środowiska, w którym łatwiej znosić niedogodności i czerpać z życia więcej radości. Referentka przytoczyła słowa Skinnera, w myśl których utrzymywanie przyjaznych kontaktów z innymi ludźmi jest podstawowym czynnikiem odpowiedzialnym za doznawanie przyjemności w podeszłym wieku, a tworząc swój świat, można przełamać zakorzenione w kulturze schematy, oczekiwania i utrzymujące się poglądy na temat okresu starości. Oznacza to, że ludzie mają wybór odnośnie do tego, jaki obraz człowieka starego chcą pokazać światu, w którym żyją. Referat został zakończony tezą postulowaną przez Skinnera, iż tym lepiej przygotujemy się do starości, im wcześniej zaczniemy o niej myśleć.

Autorowi eksperymentalnej analizy zachowania poświęcony był kolejny ważny wykład plenarny Krzysztofa Krzyżewskiego (UJ), który mówił o bezdyskusyjności pożytków z czytania Skinnera. Wykładowca podjął się próby udzielenia odpowiedzi na najbardziej podstawowe, a zarazem najtrudniejsze pytania, jak na przykład – dlaczego wzmocnienia wzmacniają. Uczestnicy sympozjum mieli także możliwość wysłuchania interesującego dialogu między Moniką Suchowierską (SWPS, PTAB, Centrum Wczesnej Interwencji Krok po Kroku) – przedstawiającą koncepcję B.F. Skinnera, zawartą w *Verbal Behavior* (1957) oraz Rafałem Kawą (UW, PTAB, Centrum Wczesnej Interwencji Krok po Kroku) – prezentującym poglądy N. Chomsky'ego,

który opublikował na łamach „Language" (1959) krytyczną analizę pracy Skinnera.

Obrady pierwszego dnia III Sympozjum Naukowego PTPB zakończyła dyskusja panelowa, zatytułowana: „Dziś i jutro polskich organizacji behawioralnych", w której wzięli udział przedstawiciele wszystkich polskich organizacji behawioralnych: Polskiego Stowarzyszenia Terapii Behawioralnej, Polskiego Towarzystwa Analizy Behawioralnej, Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej, Stowarzyszenia Pomocy Osobom Autystycznym oraz Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Autyzmem proFUTURO. Celem dyskusji było opracowanie modelu współpracy między polskimi organizacjami behawioralnymi. Dyskutowano nad propozycją utworzenia federacji skupiającej poszczególne organizacje. Uczestnicy dyskusji zwrócili również uwagę na wartość sympozjów organizowanych rokrocznie przez Polskie Towarzystwo Psychologii Behawioralnej, jako cennych okazji do spotkania, wymiany poglądów, dyskusji oraz integracji przedstawicieli całego polskiego środowiska behawioralnego, czego owocem jest coraz ściślejsza współpraca między organizacjami behawioralnymi.

III Sympozjum Naukowe Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej spełniło swoje cele, stwarzając bardzo dobre warunki wymiany poglądów i doświadczeń przedstawicieli różnych dziedzin, których wspólny mianownik stanowi odwoływanie się do behawioralnych wyjaśnień omawianych zagadnień. Można stwierdzić, że zgodnie z życzeniem zawartym w przemówieniu powitalnym przewodniczącego III Sympozjum Naukowego PTPB – Przemysława Bąbla, sympozja naukowe PTPB weszły na trwałe do kalendarza ogólnopolskich ważnych wydarzeń naukowych środowiska behawioralnego. Jestem przekonana, że IV Sympozjum Naukowe PTPB, zapowiedziane na 5–6 kwietnia 2008 roku, będzie się cieszyło równie dużym zainteresowaniem.